

- Postmoderne, in: Soziale Welt, Sonderband 4, Göttingen 1986
- Piore, M. J., Säbel, C. F.: Das Ende der Massenproduktion, New York, Berlin 1985
- Radunski, P.: Die Wähler in der Stimmungsdemokratie, in: Sonde 2/1985, s. 3n.
- Schenk, M.: Soziale Netzwerke und Kommunikation, Tübingen 1984
- Sieferle, R. P.: Fortschrittsfeinde? Opposition gegen Technik und Industrie von der Romantik bis zur Gegenwart, München 1985
- Stössel, J. P.: Dem chronisch Kranken hilft kein Arzt, in: Süddeutsche Zeitung, 21.11.1985
- Touraine, A.: The self-Production of Society, Chicago 1977
- Willke, H.: Entzauberung des Staates, Überlegungen zu einer sozialen Steuerungstheorie, Königstein 1983

Světová riziková společnost ještě jednou: hrozba terorismu*

Přineslo 11. září v dějinách něco nového? Je tu jeden ústřední aspekt, pro který je tomu tak: 11. září znamená kompletní zhroucení jazyka. Od té chvíle neustále žijeme, myslíme a jednáme tak, že používáme pojmů, které nejsou schopny postihnout to, co se tehdy stalo. Teroristický útok nebyl válkou, nebyl zločinem, ba ani terorismem v běžném smyslu. Nebyl troškou toho všeho a nebyl ani vším současně. Nikdo ještě neposkytl uspokojivou odpověď na prostou otázku, co se skutečně stalo. Po destrukci Twin Towers následovala exploze mlčení. Nemáme-li správné pojmy, mohlo by se zdát, že mlčení je na místě. Ale není. Protože mlčení nemůže zastavit ona samovolně se naplňující prorocká falešná ideje a pojmů, například válku. Toto je moje teze: zhroucení jazyka, k němuž došlo 11. září, vyjadřuje základní situaci 21. století, situaci života v tom, co nazývám „světovou rizikovou společností“.

V této stati se zabývám třemi otázkami:

- za prvé, co znamená „světová riziková společnost“?
- za druhé, jak je tomu s *politikou* světové rizikové společnosti, zejména ve spojení se světovou teroristickou hrozbou?
- za třetí, jaké metodologické důsledky má světová riziková společnost pro sociální vědy?

* Veřejná přednáška na London School of Economics and Political Science, únor 2002. Autor text přednášky poskytl Sociologickému nakladatelství (SLON) k otištění v této knize namísto doslovu. Text vyšel jako článek v časopise *Theory, Culture & Society*, vol. 19, 2002, 4. Pozn. red.

I. Co znamená světová riziková společnost?

Co společného mají události tak rozdílné jako Černobyl, globální oteplování, nemoc šílených krav, debata o lidském genomu, asijská finanční krize a teroristické útoky z 11. září? Tyto události charakterizují různé dimenze a dynamiku světové rizikové společnosti. Jen málo věcí vysvětluje to, co míním globální rizikovou společností, přesvědčivěji než něco, co se právě před několika lety stalo v USA.* Americký kongres jmenoval komisi, jejímž úkolem bylo vypracovat systém symbolů, které by náležitě vyjádřily ona nebezpečí, jež představují americká úložiště jaderného odpadu. Problém, který měl být vyřešen, zněl takto: jak můžeme s budoucností komunikovat o nebezpečích, která jsme způsobili? Jaké pojmy můžeme vytvořit, jaké symboly můžeme vynalézt, abychom předali vzkaz lidem, kteří budou žít za deset tisíc let?

Komisi tvořili nukleární fyzici, antropologové, lingvisté, specialisté studující lidský mozek, psychologové, molekulární biologové, sociologové, umělci a další osobnosti. Bezprostřední otázka, nevyhnutelná otázka zněla takto: Budou za 10 000 roků ještě existovat Spojené státy americké? Pokud šlo o vládní komisi, odpověď na takovou otázku byla zřejmá: *USA forever!* Ale klíčový problém - jak vést rozmluvu s budoucností? - se ukázal jako téměř neřešitelný. Komise hledala precedenty v nejstarších symbolech lidstva. Studovala Stonehenge a pyramidy, dějiny šíření Homérovovy epiky a Bible. Měla k dispozici specialisty, kteří jí mohli vysvětlit životní cykly dokumentů. Ty však většinou sahaly jen dva nebo tři tisíce let zpátky - nikdy to nebylo deset tisíc roků!

Antropologové doporučili, aby byla jako symbol použita lebka se zkříženými kostmi. Pak ale jeden historik připomenul, že lebka a kosti znamenaly pro alchymisty vzkříšení. Psycholog tedy prováděl experimenty s tříletými dětmi, aby prostudoval jejich reakce. Ukázalo se, že když přilepíte lebku se zkříženými kostmi na nějakou láhev, děti při jejím spatření ihned zděšeně vykřik-

nou „jed!“. Když ji ale dáte jako plakát na zeď, děti křičí „piráti!“ A chtějí všechno prozkoumat.

Jiní vědci navrhovali překrýt úložiště keramickými, kovovými a kamennými deskami obsahujícími mnoho různých varování ve velkém množství jazyků. Ale verdikt lingvistů byl jednoznačný: jakémukoli z těchto jazyků by se rozumělo v nejlepším případě dva tisíce let.

Co je na této komisi pozoruhodné, je nejen otázka, již zkoumala, tj. jak komunikovat deset tisíc let, ale také vědecká preciznost, s jakou na ni odpověděla - není to možné. A právě o to jde v rizikové společnosti. Zrychlení modernizace vytvořilo propast mezi světem kvantifikovatelného rizika, v němž myslíme a jednáme, a světem nekvantifikovatelných nejistot, jež vytváříme. Minulá rozhodnutí o nukleární energii a současná rozhodnutí o využití genové technologie, lidské genetiky, nanotechnologie atd. uvolňují cestu nepředvídatelným, nekontrolovatelným a vpsledku nesdělitelným důsledkům, které mohou nakonec ohrozit veškerý život na zemi.

„Riziko“ v sobě inherentně obsahuje pojem kontroly. Premoderní nebezpečí byla připisována přírodě, bohům a démonům. Riziko je moderní pojem. Předpokládá rozhodování. Jakmile mluvíme o otázce „rizika“, mluvíme o kalkulování nekalkulovatelného, o kolonizování budoucnosti.

Kalkulování rizik je v tomto smyslu součástí dominantního vyprávění první moderny. V Evropě kulminuje tento vítězný pochod rozvojem a organizací státu blahobytu, který zakládá svoji legitimitu na schopnosti ochránit své občany před nebezpečími všeho druhu. Ale ve světové rizikové společnosti dochází k tomu, že vstupujeme do světa *nekontrolovatelného rizika* a nemáme přitom ani jazyk, jímž bychom popsali to, čemu čelíme. „Nekontrolovatelné riziko“ je *contradictio in adiecto*. A přesto je to jediný vhodný popis pro nepřirozené, člověkem vytvořené, vyprodukované nejistoty a nebezpečí druhého řádu.

Je snadné dezinterpretovat teorii světové rizikové společnosti jako neospenglerismus, jako novou teorii o úpadku západního světa nebo jako výraz typicky německé úzkosti. Chci místo toho zdůraznit, že světová riziková společnost nevzniká z faktu, že

* Viz k tomu Gregory Benford, *Deep Time - How Humanity Communicates Across Millennia*, Avon 2000.

každodenní život se všeobecně stal nebezpečnějším. Nejde o *narůstání*, ale spíše o *stírání hranic* nekontrolovatelných rizik. Toto stírání má trojí rozměr: prostorový, časový a sociální. V prostorovém rozměru jsme konfrontováni s riziky, která neberou v úvahu národní, státní či jakékoli jiné hranice: klimatické změny, znečištění vzduchu a ozónová díra se dotýkají všech (i když ne všech ve stejné míře). Podobně uniká v časovém rozměru běžným postupům, jichž se používá k ochraně před industriálním ohrožením, dlouhé latentní období takových nebezpečí, jaká jsou spojena například s likvidací jaderného odpadu nebo s důsledky geneticky manipulovaných potravin (Adam, 1998). V sociálním ohledu vede konečně spojení potenciálů ohrožení a s nimi spjaté otázky odpovědnosti k problému tkvícímu v tom, že je obtížné právně relevantním způsobem určit, kdo „způsobuje“ environmentální znečištění nebo finanční krizi a kdo za to nese odpovědnost. Neboť převážně jde o spojené důsledky aktivit mnoha jednotlivců. „Nekontrolovatelná rizika“ je třeba chápat tak, že nejsou vázána k určitému místu, což znamená, že je lze jen obtížně přičíst určitému konkrétnímu činiteli a že mohou být stěžejně kontrolována na úrovni národního státu. To pak také znamená, že se rozplývají hranice privátní pojistitelnosti, protože ta vychází ze základního potenciálu pro kompenzaci škod a z možnosti odhadnout jejich pravděpodobnost pomocí kvantitativní kalkulace rizika. Takto se skrytou ústřední otázkou v rizikové společnosti stává to, *jak předstírat kontrolu nad něčím, co je nekontrolovatelné* - v politice, právu, vědě, technologii, ekonomii i běžném životě (Beck, 1992; Adam, 2003; Giddens, 1999; Latour, 2003; Loon, 2000).

Ve světové rizikové společnosti můžeme rozlišit přinejmenším tři různé osy konfliktu. První osou je osa *ekologických* konfliktů, které jsou samou svou podstatou globální. Druhou osu představuje *globální finanční krize*, jež může být v prvním stadiu individualizována a nacionalizována. A třetí osou, která před námi náhle vyvstala 11. září, je hrozba globálních teroristických sítí, které posilují moc vlád a států.

Jestliže říkáme, že rizika jsou globální, nemělo by to být chápáno ve smyslu homogenizace světa, tj. tak, že všechny regiony a kultury jsou nyní stejnoměrně zasaženy jednotným komplexem

nekvantifikovatelných, nekontrolovatelných rizik ve sféře ekologie, ekonomie a moci. Naopak, globální rizika jsou sama o sobě rozdělena nerovnoměrně. Vyvíjejí se v každé konkrétní formaci rozdílným způsobem, jsou zprostředkována různým historickým pozadím, různými kulturními a politickými modely. V takzvané periférii se světová riziková společnost nejeví jako *endogenní* proces, proti němuž je možné bojovat autonomním národním rozhodováním, nýbrž spíše jako proces *exogenní*, který je poháněn rozhodnutími, jež jsou přijímána v jiných zemích, zejména v takzvaném centru. Lidé mají pocit, že jsou bezbrannými rukojmími tohoto procesu, protože korektury na národní úrovni jsou prakticky nemožné. Jednou z oblastí, v nichž tato rozdílnost vystupuje obzvlášť výrazně, je zkušenost globálních finančních krizí, kdy celé regiony na periférii mohou být uvrženy do depresí, jež občané centra vůbec ani nezaregistrují jako krize. Ekologická ohrožení a hrozby teroristických sítí nabývají navíc obzvláštní síly ve slabých státech, které jsou příznačné právě pro periférii.

Mezi nerovnou zkušeností těch, kdo jsou postiženi globálními riziky, a hranice přesahující povahou problémů existuje dialektický vztah. Právě nadnárodní aspekt problémů, vzhledem k němuž je pro jejich řešení nepostradatelná kooperace, je tím, co jim dodává skutečné globální povahy. Zhroucení globálních finančních trhů nebo klimatická změna postihují jednotlivé regiony zcela rozdílně. Nic to však nemění na principu, že postižen je každý a že každý může být potenciálně postižen mnohem hůře. Tyto problémy tak v jistém smyslu dávají v každé zemi vzniknout společnému globálnímu zájmu, což znamená, že už můžeme do jisté míry mluvit o základech globálního společenství osudu. Vedle toho je také z racionálního hlediska zřejmé, že globální problémy je možné řešit jen globálně a že vyžadují globální kooperaci. V tomto smyslu můžeme tedy říci, že se postupně začíná prosazovat princip „globality“ (Robertson, 1992; Albrow, 1996), který je výrazem rostoucího vědomí o globálním propojení. Ale mezi potenciálními možnostmi globální kooperace a její realizací stojí množství rizikových konfliktů.

Některé z těchto konfliktů vznikají právě kvůli nerovnému způsobu, jakým jsou pocíťována globální rizika. Například globální

oteplování je jistě něčím, co přispívá k tomu, že obyvatelé Země jsou jak v této, tak i v budoucích generacích vnímáni jako společenství osudu (Held aj., 1999). Cesta k řešení těchto problémů ale také rodí konflikty, když se například průmyslové země snaží chránit dešťové pralesy v rozvojových zemích, zatímco si zároveň samy přivlastňují lví podíl ze světových zdrojů energie. A přesto plní tyto konflikty *integrační* funkci, protože stále jasněji ukazují, že musí být nalezena globální řešení a že se k nim nemůže dospět válkou, ale jedině vyjednáváním a dohodou. Sloganem sedmdesátých let bylo „make love, not war“. A co je sloganem na začátku nového století? Ten zní nepochybně spíše „make *law*, not war“ (Mary Kaldor).

Hledání globálních řešení povede se vsí pravděpodobností k dalším globálním institucím a regulacím. A svých cílů nepochybně dosáhne až po spoustě konfliktů. Dlouhodobé anticipace neznámých, nadnárodních rizik vyvolávají k životu nadnárodní riziková společenství. Ta budou ale ve víru svého formování - podobně jako tomu bylo ve víru moderny - také měnit lokální kultury a dávat jim nové formy, přičemž rozbijí mnoho současně existujících centrálních institucí. Transformace a destrukce jsou nicméně dvě nevyhnutelné stránky nutného politického procesu experimentování s novými způsoby řešení.

Ekologické hrozby jsou jen jednou osou konfliktu spjatého s globálními riziky. Jinou osu představují rizika globalizovaných finančních trhů. Krizové výkyvy cenných papírů a finančních trhů jsou tak staré jako trhy samy. A již během světové krize v roce 1929 se jasně ukázalo, že finanční zvraty mohou mít katastrofální důsledky - a rovněž obrovské politické dopady. Instituce breton-woodského systému po druhé světové válce představovaly globální politická řešení globálních ekonomických problémů a jejich efektivní fungování bylo nepostradatelným klíčem k rozvoji západního státu blahobytu. Od sedmdesátých let však byly tyto instituce z velké části rušeny a nahrazovány sérií řešení ad hoc. A tak jsme nyní svědky paradoxní situace, kdy globální trhy jsou liberalizovány a globalizovány více než kdy jindy, zatímco moc globálních institucí ustavených k jejich kontrole byla drasticky zredukována. V tomto kontextu nelze jistě vyloučit možnost katastrofy podobného rozměru jako v roce 1929.

Jak ekologická, tak i finanční rizika se vyznačují některými z oněch rysů, které jsme vyjmenovali a které činí rizika politicky výbušnými. Vymykají se racionální kalkulaci a pohybují se ve sféře nepředvídatelného chaosu. Kromě toho dávají výraz boji o rozdělení „dober“ a „zel“, pozitivních a negativních důsledků rizikových rozhodnutí. Především je jim ale společné to, že jejich dopady přesahují jednotlivá teritoria. Právě to je činí riziky *globálními*. A právě to také uvádí do pohybu formování globálních rizikových společenství - a světové rizikové společnosti.

Ale zatímco tato rizika vykazují podobné rysy, existují mezi různými druhy globálního rizika také důležité rozdíly, které výrazně ovlivňují výsledné konflikty. Jedním z nich je to, že environmentální a technologická rizika přicházejí „zvenku“. Formy jejich fyzického projevu se pak stávají relevantními i sociálně. Finanční rizika vznikají na druhé straně v samém srdci sociální struktury, v jejím ústředním médiu. To pak vede k několika dalším rozdílům. Finanční rizika jsou bezprostředněji zřejmě než rizika ekologická. Aby byla rozpoznána, není ve vědomí třeba žádného skoku. Ze stejného důvodu jsou také individualizovanější než ekologická rizika. Jednotlivec a jeho soused mohou být postiženi zcela různým způsobem. Tento aspekt však neznamená, že finanční hrozby jsou potenciálně méně rizikové. Zvyšuje naopak jejich potenciální rychlost a dosah. Ekonomika je centrálním subsystémem moderní společnosti. A protože všechny ostatní subsystémy jsou na ní závislé, mohlo by selhání tohoto typu být skutečně katastrofální. Existují tedy velmi naléhavé důvody pro to, považovat ekonomiku za další centrální osu rizikové společnosti.

Další rozdíl je možné vytknout mezi ekologickými a finančními hrozbami na jedné straně a hrozbou globálních teroristických sítí na straně druhé. Ekologické a finanční konflikty zapadají do modelu sebeohrožení moderny. V obou případech jasně vyplývají z akumulace a distribuce „zel“ spojených s produkcí statků. Vyplývají z centrálních rozhodnutí společnosti, ale jako nezamýšlené vedlejší důsledky těchto rozhodnutí. Teroristická aktivita je naproti tomu záměrně zlá. Jejím cílem je vyvolat účinky, které jiné krize vyvolávají nezáměrně. Princip *náhody* je v tomto

smyslu nahrazen principem *záměrnosti*, zejména v oblasti ekonomiky. Velká část literatury, která se zabývá rizikem v ekonomice, pojímá riziko jako pozitivní element v kontextu investičního rozhodování, přičemž podstupování rizika považuje za dynamický aspekt spjatý s podstatou trhu. Ale investování tváří v tvář riziku předpokládá důvěru. Důvěra sama představuje spojení času a prostoru, protože implikuje, že se člověk v průběhu času svěří nějaké osobě, skupině nebo instituci.

Nezbytný předpoklad aktivní důvěry v oblasti ekonomiky, v každodenním životě i v demokracii se ztrácí. Vnímání teroristických hrozeb nahrazuje *aktivní důvěru aktivní nedůvěrou*. Podrývá důvěru ve spoluobčany, v cizince a ve vlády na celém světě. Ztráta důvěry rozmnožuje rizika, a teroristická hrozba proto podněcuje sebeznásobování rizik tím, že neklade žádné meze vnímání rizik a s nimi spjatým fantaziím.

To má ovšem řadu implikací. Odporuje to například představám o *homo oeconomicus* jako o autarkní lidské bytosti i představám o jednotlivci jako o tom, kdo rozhoduje a podstupuje riziko. Jedním z důsledků tohoto stavu je to, že princip *privátního* pojištění je zčásti nahrazen principem *státního* pojištění. Jinými slovy, ve společnosti teroristického rizika je svět *individuálního* rizika zpochybněn světem *systémového* rizika, což je v rozporu s logikou ekonomické rizikové kalkulace. To současně otevírá nové otázky a potenciální konflikty spojené s tím, jak se vypořádat s *náklady* spjatými s teroristickými hrozbami a katastrofami a jak je rozdělit mezi firmy, pojišťovací společnosti a státy.

Proto se stává velmi důležitým jasně rozlišovat na jedné straně konvenční představu o nepříteli spojenou se střetajícími se státy a na druhé straně „nadanárodního teroristického nepřítel“, jímž jsou jednotlivci nebo skupiny, ale ne státy. Je to právě nadnárodní a hybridní povaha tohoto nepřítel, která nakonec dál posiluje hegemonii již mocných států.

Základní otázka zní takto: Kdo určuje identitu „nadanárodního teroristy“? Nejsou to soudcové ani mezinárodní soudní dvory, ale mocné vlády a státy. Ty zvyšují vlastní moc definováním toho, kdo je *jejich* teroristickým nepřítel, jejich bin Ládinem. Základní rozdíly mezi válkou a mírem, mezi útokem a sebeobranou

se rozplývají. Představy o teroristickém nepříteli jsou *deteritorializovanými, odnárodněnými a flexibilními státními konstrukcemi, které legitimizují globální intervenci vojenských mocností jako „sebeobranu“*. Prezident George W. Bush vykreslil děsivý obraz „desetitisíců“ al-Kajdou vycvičených teroristů, kteří operují „alespoň v tuctu zemí“. Bush používá nejexpanzivnější interpretaci: „musí být zničení“. Bushův alarmismus má paradoxní účinek: poskytuje islámským teroristům to, po čem nejvíce pahlou - uznání jejich síly. Bush podpořil v teroristech víru, že podobné teroristické útoky mohou Spojeným státům skutečně vážně uškodit. Posilování Bushe se tak skrytě navzájem podepírá s posilováním teroristů.

Americké zpravodajské služby dávají najevo stále silnější obavy, že do budoucích teroristických pokusů o napadení Spojených států mohou být zapojeni asijská a africká členové al-Kajdy; záměrem této taktiky je zastřít rasové profily vypracované americkým bezpečnostním aparátem. Vnitřní vynucování zákona a vnější protihrozba americké intervence se nezaměřuje jen na arabský svět, ale také na svět indonéský, filipínský, malajsijský nebo i africký. Pro šíření představ o teroristickém nepříteli, které jsou do značné míry jednostrannou konstrukcí mocného amerického státu, jsou vypracovávány obsáhlejší parametry, tak aby zahrnuly síť i jednotlivce, kteří mohou být ve spojení s asijskými a africkými teroristickými organizacemi. Washington tímto způsobem vytváří dojem, že jde o obrovskou hrozbu. Bush tvrdí, že je nutná permanentní mobilizace amerického národa, že je třeba rozsáhle zvýšit vojenský rozpočet, omezit občanské svobody a kritiky pranýřovat jako špatné vlastence.

Je tu tedy další rozdíl: *pluralizace* expertů a expertních racionalit, která je příznačná pro ekologická a finanční rizika, je nahrazena primitivní *simplifikací* obrazů nepřítel konstruovaných vládami a zpravodajskými agenturami bez veřejné diskuse a demokratické participace a mimo její rámec.

Existují tedy obrovské rozdíly mezi vnějšími riziky ekologických konfliktů, vnitřními riziky finančních konfliktů a záměrnou teroristickou hrozbou. Jiný velký rozdíl spočívá v rychlosti uznání. Globální environmentální a finanční rizika nejsou dosud

opravdově uznána. Ale teroristické skupiny se děsivými obrazy New Yorku a Washingtonu *ihned* etablovaly jako noví globální hráči soupeřící v očích světa s národy, s ekonomikou a občanskou společností. Teroristická *hrozba* je také samozřejmě reprodukována globálními médii.

Specifické rysy teroristické hrozby je možné shrnout takto: náhodu nahrazuje (zlý) záměr, aktivní důvěra se stává aktivní nedůvěrou, kontext individuálního rizika je nahrazen kontextem rizika systémového, privátní pojištění je (částečné) nahrazeno pojištěním státním, definiční moc expertů byla nahrazena definiční mocí státu a zpravodajských ústředí; a pluralizace expertních racionalit se změnila v simplifikaci obrazů nepřítelů.*

Poté, co jsme vyznačili rozdíly mezi třemi typy globálních rizik, to znamená mezi ekonomickými, finančními a teroristickými hrozbami, by nás nemělo překvapit, že na sebe také navzájem působí. A ohniskem je opět terorismus. Teroristická nebezpečí na jedné straně exponenciálně narůstají zároveň s technickým pokrokem. Právě pokroky ve finanční a komunikační technologii jsou tím, co v první řadě umožnilo globální terorismus. A tytéž inovace, které individualizovaly finanční rizika, *individualizovaly také válku*.

Nejhroživější spojitost spočívá ale v tom, že veškeré rizikové konflikty, nashromážděné jako konflikty potenciální, mohou být nyní záměrně rozpoutány. Každý pokrok, od genové technologie až po nanotechnologii, otevírá „Pandořinu skříňku“, která by mohla být použita jako teroristická skříňka na náradí. Tímto způsobem změnila teroristická hrozba každého v autora katastrofických filmových scénářů odsouzeného nyní k tomu, představovat si účinky doma vyrobené atomové bomby sestavené pomocí genové technologie nebo nanotechnologie; nebo kolaps globálních počítačových sítí způsobený nasazením celých legií virů atd.

* Rozhodujícím momentem bylo samozřejmě 11. září. To charakterizuje rozhodnutí, která přijala Bushova administrativa. Existují tu alternativy, například posílení mezinárodního práva, volba "kosmopolitní alternativy" (viz níže).

(I. Politika světové rizikové společnosti)

Po 11. září má před sebou svět chmurnou perspektivu. Tkví v tom, že nekontrolované riziko je nyní neodčinitelné a hluboce zabudované do všech procesů, které udržují život ve vyspělých společnostech. Jediným racionálním postojem se pak zdá být pesimismus. To je však jednostranný, a proto skutečně zavádějící pohled. Nebere v úvahu nový terén. Je zastíněn pouhým rozsahem nových příležitostí otevřených dnešními hrozbami, to znamená osou konfliktů ve světové rizikové společnosti.

Lidé se často táží: „Co by mohlo sjednotit svět?“ A odpověď někdy zní: „Útok z Marsu“. Právě to se v jistém smyslu stalo 11. září: došlo k útoku z našeho „vnitřního Marsu“. Zapůsobil tak, jak se dalo předvídat. Soupeřící tábory a národy světa se alespoň na chvíli spojily proti globálnímu nepříteli, proti globálnímu terorismu. Rád bych naznačil šest poučení, která je z této události možné vyvodit.

První poučení: V epoše, kdy z velké části zmizela důvěra a víra v Boha, třídu, národ a vládu, se posledním zdrojem pro vytváření nových svazků stal společný strach lidstva. John Dewey v knize *The Public and Its Problems* (1927) dokazuje, že nikoli rozhodnutí, ale jeho důsledky a rizika jsou tím, co vytváří veřejnost v post-tradičním světě. Teorie světové rizikové společnosti tak *není* jen jiným druhem představy o "konci dějin"; světové dějiny tentokrát nekončí rozřešením politických a sociálních tenzí, jak se domnívali Marx a Fukuyaraa, ale koncem světa samého. Globální veřejná diskuse o globálních rizicích nicméně skýtá jistý důvod pro naději, protože politická výbušnost světové rizikové společnosti potenciálně funguje jako zdroj poučení. Vnímané riziko globálního terorismu mělo přesně opačný účinek, než jakého chtěli dosáhnout teroristé. Posunulo nás do nové fáze globalizace, do fáze globalizace politiky a formování států v rámci nadnárodních kooperujících sítí. Znovu se potvrdilo pravidlo, že odpor proti globalizaci ji jen urychluje. Antiglobalizační aktivisté operují na základě globálních práv, trhů a sítí. Myslí a jednájí v globálních rámcích a využívají jich k tomu, aby probudili globální vědomí a globální veřejnost. Termín „antiglobalizační hnutí“ je zavádě-

jící. Spíše než za antiglobalizaci bojuje mnoho lidí za alternativní globalizaci - za globální spravedlnost.*

Druhé velké poučení z teroristického útoku spočívá v tom, že národní bezpečnost už není národní bezpečností. Aliance nepředstavují nic nového, ale rozhodující odlišnost této globální aliance tkví v tom, že jejím účelem je zachovat *vnitřní*, a nikoli vnější bezpečnost. Veškeré rozdílnosti vytvářející náš standardní obraz moderního státu - hranice, které dělí domácí od mezinárodního, policii od vojska, zločin od války a válku od míru - byly vyvráceny. Právě tyto rozdíly definovaly národní stát. Bez nich je mrtvou ideou. Stále se zdá živý, ale je mrtvý.

Zahraniční a vnitřní politika, národní bezpečnost a mezinárodní spolupráce jsou dnes vesměs propojeny. Jediný způsob, jak jednat s globálním terorem, je také jediným způsobem, jak si počínat s globálním oteplováním, s imigrací, s jedy v potravinovém řetězci, s finančními riziky a organizovaným zločinem. Národní bezpečnost je ve všech těchto případech nadnárodní kooperací. „Terorističtí spáči“ čekající na akci byli od 11. září identifikováni v německém Hamburku a na mnoha dalších místech. Německá vnitřní politika je v tomto smyslu nyní důležitou součástí americké vnitřní i zahraniční politiky. Podobně je tomu i s vnitřní a zahraniční, bezpečnostní a obrannou politikou Francie, Pákistánu, Velké Británie, Ruska atd.

Jako důsledek teroristického útoku je tu zpátky stát, a to ze starého hobbesovského důvodu - pro zajištění bezpečnosti. Na celém světě vidíme, že vlády se stávají stále mocnějšími, zatímco nadnárodní instituce jako NATO svoji moc ztrácejí. Současně ale ztratily svoji realitu a nutnost dvě nejdominantnější ideje vztahující se ke státu - idea *národního* státu a idea *neoliberálního* státu. Když byla položena otázka, zda oněch 40 bilionů dolarů, které americká vláda požadovala od kongresu na boj proti terorismu, neodporuje neoliberálnímu krédu, k němuž se hlásí Bushova administrativa, její mluvčí lakonicky odpověděl: „Na prvním místě je bezpečnost.“

* Ukazuje se ovšem nová přitažlivost nihilismu v kombinaci s náboženským fanatismem; důležité kořeny a hnutí tohoto násilného nihilismu jsou i na Západě.

Třetí poučení: 11. září odhalilo nedostatky neoliberalismu jako řešení světových konfliktů. Teroristické útoky na Ameriku se staly Černobylem globalizace. Právě tak jako ruská katastrofa podkopala naši důvěru v nukleární energii, odhalilo 11. září falešnou povahu příslibů neoliberalismu.

Sebevražední útočníci v letadlech nejen odhalili zranitelnost západní civilizace, ale zároveň naznačili konflikty, k nimž může globalizace vést. Zdánlivě nevyvratitelná dogmata neoliberalismu - že ekonomika vytlačí politiku, že se sníží role státu - ztrácejí pojednou ve světě globálních rizik svoji sílu.

Privatizace bezpečnosti leteckého provozu ve Spojených státech poskytuje jen jeden - i když vysoce symbolický - příklad. Zranitelnost Ameriky skutečně velmi těsně souvisí s její politikou filosofii. Již dlouho vládla obava, že by se Spojené státy mohly stát terčem teroristických útoků. Na rozdíl od Evropy tu ale byla péče o bezpečnost leteckého provozu privatizována a svěřena vysoce flexibilním pracovníkům s částečnými úvazky, kteří byli placeni ještě hůře než zaměstnanci bufetů.

Zranitelnost Ameriky vyrůstá z její politické filosofie a představ o sobě samé. Hrůzné obrazy z New Yorku v sobě obsahují poselství: stát se může zneoliberalizovat až k smrti. Překvapivě to uznaly i samy Spojené státy: letecký provoz byl transformován ve federální státní službu.

Neoliberalismus vždy představoval jen filosofii pro dobré počasí, která funguje, jen když neexistují vážné konflikty a krize. Neoliberalismus tvrdí, že neduhy světa - nezaměstnanost, chudobu, ekonomické kolapsy atd. - mohou vyléčit jen globalizované trhy. Dnes se ukázalo, že neochvějná víra kapitalistických fundamentalistů ve spásnou moc trhu je nebezpečnou iluzí.

To dokazuje, že v dobách krizí nemůže neoliberalismus nabídnout žádná řešení. Do pořadí se vracejí základní pravdy, které byly odsunuty stranou. Stát nemůže existovat bez daní. Bez veřejné sféry, demokracie a občanské společnosti nemůže existovat legitimita. A bez legitimacy není možná bezpečnost. Z těchto premis vyplývá, že bez legitimního fóra pro řešení národních a globálních konfliktů nebude možná jakákoli forma světové ekonomiky.

Neoliberalismus tvrdil, že ekonomika se má osvobodit od národních modelů a místo nich nastolit nadnárodní pravidla ekonomického chování. Současně však pokládal za samozřejmé, že vlády se přidrží národních hranic a starého způsobu uvažování. Po 11. září vlády znovu objevily možnosti a moc mezinárodní spolupráce - například při udržování vnitřní bezpečnosti. Náhle je všudypřítomnou otázkou nutnost státnosti, princip protichůdný liberalismu. Pojednou se stal možným až do nedávná nemyslitelný evropský zatykač, který přesahuje národní svrchovanost ve sféře soudní a právní vymahatelnosti. A je možné, že brzy uvidíme podobnou konvergenci ke společným pravidlům a rámcům i v ekonomice.

Potřebujeme spojit ekonomickou integraci s kosmopolitní politikou. Lidská důstojnost, kulturní identita a jinakost musí být v budoucnosti brány vážněji. Od 11. září se uzavřela propast mezi světem těch, kdo z globalizace sami těží, a těch, kdo se jí cítí ohroženi. Pomáhat těm, kdo byli vyloučeni, už není humanitárním úkolem. Je to vlastní zájem Západu, klíč k jeho bezpečnosti. Západ už nemůže ignorovat černé díry hroučících se států a situace dohánějící k zoufalství.

Pro čtvrté poučení se vrátím k svému tvrzení, že žádný národ, ba ani ten nejmocnější, nemůže svojí národní bezpečnost zajistit sám. Světová riziková společnost nutí národní stát, aby uznal, že nemůže dostát svému ústavnímu slibu, že ochrání nejcennější statek svých občanů - jejich bezpečnost. Jediným řešením problému globálního teroru - ale také problémů finančního rizika, klimatické katastrofy a organizovaného zločinu - je nadnárodní spolupráce. To vede k paradoxní maximě, že chtějí-li jednotlivé země sledovat svůj národní zájem, musí se denacionalizovat a transnacionalizovat. Jinými slovy, musí se vzdát částí své autonomie, aby se vypořádaly s národními problémy v globalizovaném světě. Bezvýsledná logika vzájemného zastrašování, která platila pro národní státy a impéria, přestává být koherentní.

V tomto kontextu tedy vyvstává nový ústřední rozdíl mezi suverenitou a autonomií. Národní stát je vybudován na tom, že klade mezi obojí rovnítko. Z hlediska národního státu vede vzájemná ekonomická závislost, kulturní diverzifikace a vojenská,

soudní a technologická kooperace vesměs ke ztrátě autonomie a tím i suverenity. Jestliže se však suverenita posuzuje z hlediska politického vlivu - to znamená tím, v jaké míře je určitá země schopna prosadit svůj vliv na světovém fóru a podpořit bezpečnost a blahobyt svého lidu uplatněním jeho úsudku -, pak je možné stejnou situaci chápat zcela odlišně. V tomto rámci může rostoucí vzájemná závislost a spolupráce, tj. *snížení* autonomie, vést ke zvýšení suverenity. Sdílená suverenita tedy suverenitu nesnižuje, ale ve skutečnosti ji naopak zvyšuje. Právě to činí kosmopolitní suverenita v éře světové rizikové společnosti.

Páté poučení: Domnívám se, že je nutné jasně rozlišovat na jedné straně mezi nikoli národním, ale *globálním unilateralismem* - jež představuje politika nového amerického impéria: *Pax americana* -, a na druhé straně mezi dvěma koncepty multilateralismu či multilaterálního státu, tj. mezi *dohlžitelským* státem a *kosmopolitním* státem. Zahraniční politika Spojených států před a po 11. září rychle přešla od národního unilateralismu k paradoxu „globálního unilateralismu“. Po válce v Afghánistánu vykristalizovala ve washingtonských mozkových centrech idea „nového světového řádu“, jehož zákony mají vytvořit a uvést v platnost Spojené státy. Historik Paul Kennedy věří, že nové americké impérium bude ještě mocnější než klasické imperiální mocnosti, jakými byly Řím a Británie.

Základním problémem Ameriky je dnes toto: „svobodná společnost“ se zakládá na otevřenosti a na určité společně sdílené etice a kódech pro zachování řádu. Američané jsou dnes v těsném styku s mnoha společnostmi, jež nemají vlády schopné zachovat tuto etiku a řád. Vnitřní bezpečnost Ameriky závisí na národech, které jsou agresivně nepřátelské vůči americkému způsobu života. Aby Amerika zůstala Amerikou, svobodnou a otevřenou společností, těsně spojenou se světem, musí se svět - *zamerikanizovat*. A jsou dvě cesty, jak přitom postupovat: otevřené společnosti buď vyrůstají z vlastního základu, nebo jsou jim svoboda, demokracie a kapitalismus vnuceny zvenku vnější intervencí (či její hrozbou). Existuje samozřejmě alternativa: stvrdit reálnou mezinárodní spolupráci a vážít si jí. Reálná spolupráce bude vyžadovat, aby Bushova administrativa spolkla slovo, které

se ani po 11. září zcela neprosadilo - „multilateralismus“. Vzkaz Washingtonu Evropě a ostatním spojencům zní ve skutečnosti takto: „My budeme vařit a připravovat, co budou lidé jíst, a vy pak umyjete špinavé nádoby.“

Na druhé straně musíme rozlišovat mezi dvěma formami multilateralismu: mezi dohlížitelstvími států a kosmopolitními státy. U *dohlížitelství států* hrozí, že využijí nové síly spolupráce k tomu, že se přemění v pevnostní státy, kde bude nabývat přízračné síly bezpečnost a vojenský zájem, zatímco svobody a demokracie bude ubývat. Slyšíme již o tom, jak si západní společnosti natolik zvykly na mír a blahobyt, že postrádají energii nezbytnou k rozlišení přátel od nepřátel. A že bude nutné změnit priority. A že bude kvůli bezpečnosti třeba obětovat některá z našich drahocenných práv. Tento pokus vybudovat západní baštu proti neznámému Jinému se už objevil v každé zemi a v příštích letech jen poroste. Je to právě takový fenomén, z něhož by se mohlo vyvinout demokratické autořítářství, systém, v němž by udržování pružnosti ve vztahu ke světovému trhu předpokládalo zvyšující se vnitřní rigiditu. Ti, kdo mají z globalizace prospěch, by získali neoliberalismus, a těm, jimž globalizace přináší újmu, by připadla druhá strana mince: zvýšený strach z cizinců vyvěrající z obavy před terorismem a naplněný jedem rasismu.

A toto je moje šesté a závěrečné poučení: Jestliže má svět přežít toto století, musí nalézt způsob, jak civilizovat světovou rizikovou společnost. Je zapotřebí nějaké nové, silné ideje. Já navrhuji ideu *kosmopolitního státu* založenou na uznání jinakosti jiného (Beck, 2002b).

Národní státy představují hrozbu pro vnitřní komplexitu, pro rozmanité loajality, pro sociální trendy a proudy rizik a lidí dovedených světovou rizikovou společností k tomu, že se přelévají přes hranice národních států. Národní státy musí na takové vymazávání hranic pohlížet jako na ohrožení vlastní existence. Kosmopolitní státy na rozdíl od toho zdůrazňují nutnost solidarity s cizinci jak uvnitř, tak i vně národních hranic. Spojují sebedeterminaci s odpovědností za (národní nebo nenárodní) Druhé. Nejde přitom o omezování nebo negování sebe determinace, ale naopak o osvobození sebedeterminace z jejího kyklopského národního

vidění, o její spojení se světovými zájmy. Kosmopolitní státy bojují nejen proti teroru, ale také proti *příčinám* teroru. Snaží se znovu získat a obnovit utvářející a přesvědčující schopnost politiky a činí to tím, že hledají řešení globálních problémů, které i nyní lidstvo pálí, ale nemohou být vyřešeny jen jednotlivými národy samými. Když se snažíme oživit stát a transformovat jej ve stát kosmopolitní, klademe základy pro mezinárodní spolupráci založenou na lidských právech a globální spravedlnosti.

Kosmopolitní státy se mohou teoreticky zakládat na principu národní indiference státu. Tento pojem připomíná způsob, jakým vestfálský mír ukončil v 17. století oddělením církve a státu náboženskou občanskou válku, kterou označujeme jako „třicetiletou válku“. Podobně by i oddělení státu a národa mohlo být řešením některých globálních problémů a konfliktů 21. století. Například: stejně jako nenáboženský stát konečně umožnil pokojnou koexistenci různých náboženství, mohl by kosmopolitní stát zajistit podmínky pro to, aby různé národní a náboženské identity mohly koexistovat na základě principu konstituční tolerance.

Měli bychom využít této příležitosti znovu koncipovat evropský politický projekt jako pokus o vybudování kosmopolitních států. A mohli bychom přitom v duchu vidět kosmopolitní Evropu, jejíž politická síla by přímo vyvěrala nejen z celosvětového boje proti terorismu, proti ekologickým a finančním rizikům, ale také ze stvrzení a zároveň i zmírnění evropské národní komplikovanosti.

III. Metodologie světové rizikové společnosti

Teorie světové rizikové společnosti má nejen politické, ale také metodologické konsekvence: světová riziková společnost zpočybňuje převážně nereflexivní základní premisy sociální vědy, to znamená „metodologický nacionalismus“. *Metodologický nacionalismus* pokládá za zaručené následující teoretické premisy: klade rovnítko mezi společností a národně státní společností, pokládá státy a jejich vlády za základní kameny sociálněvědní analýzy. Předpokládá, že lidstvo je přirozeně rozděleno v omezený počet národů, které se po vnitřní stránce organizují jako národní

státy a po vnější stránce vytyčují hranice, aby se odlišily od jiných národních států. A pokračuje ještě dále: toto vnější ohraničení a soupeření mezi národními státy představuje nejnepříjemnější kategorii politické organizace.

Je třeba jasně rozlišovat mezi *metodologickým* nacionalismem na jedné straně a *normativním* nacionalismem na straně druhé. Metodologický nacionalismus je spjat s perspektivou sociálněvědního pozorovatele, zatímco normativní nacionalismus se vztahuje k vyjednávacím perspektivám politických aktérů. Nacionalismus v normativním smyslu znamená, že každý národ má právo na sebeurčení v rámci své kulturní odlišnosti. Metodologický nacionalismus pojímá tento normativní nárok jako socio-ontologický fakt a současně jej spojuje s nejdůležitějšími konfliktními a organizačními orientacemi společnosti a politiky. Tyto základní principy se staly hlavní perceptivní sítí sociální vědy. Pozice sociální vědy je skutečně zakotvena v pojmu národního státu. Tím, co ovládá sociologickou představivost, je právě na národním státu založený náhled na společnost, politiku, právo, spravedlnost a historii.

Tyto premisy také strukturují empirický výzkum, pokud jde např. o volbu statistických indikátorů, které jsou téměř vždy výlučně národní. Ze striktně empirického hlediska je proto vyvrácení metodologického nacionalismu obtížné, ba téměř nemožné, protože mnoho statistických kategorií a výzkumných procesů se zakládá právě na něm.

Komparativní analýzy společností, mezinárodní vztahy, politická teorie, významná část historie a právní vědy v podstatě ve směs fungují na základě metodologického nacionalismu. Platí to do té míry, že většina postojů v současné debatě o globalizaci, která se vede v sociální a politické vědě, může být interpretována jako transdisciplinární reflexe spjatá s metodologickým nacionalismem. Pro budoucí vývoj sociální vědy je proto historicky důležitou věcí, aby tento metodologický nacionalismus byl i se svými kategoriemi percepce a oborové organizace teoreticky, empiricky a organizačně přehodnocen.

Kritika metodologického nacionalismu nesmí být kvůli tezi o konci národního státu nesprávně chápána. Vždyť i když se kri-

tizuje metodologický individualismus, neprosazuje se nutně konec individua. Národní státy (jak ukázaly všechny výzkumy) budou dál úspěšně existovat nebo budou transformovány ve státy nadnárodní. Rozhodující je v každém případě to, že premisa národní organizace už nemůže z perspektivy sociálněvědního pozorovatele sloužit jako strukturální princip společenského a politického jednání. V tomto smyslu může sociální věda adekvátně reagovat na výzvu globalizace jen tehdy, jestliže dokáže překonat metodologický nacionalismus, klást ve specializovaných oblastech zkoumání empiricky a teoreticky fundamentální otázky a vypracovat tak základy *kosmopolitní* sociální a politické vědy.

Kosmopolitní sociální věda znamená, že je třeba systematicky potlačovat proces vzájemného upevňování, jímž se národní perspektiva politiky a společnosti a metodologický nacionalismus politické vědy, sociologie, historie a práva navzájem stvrzují a posilují ve svých definicích skutečnosti. Kosmopolitní sociální věda se také (což bylo dříve *analyticky* vyloučeno jako jakýsi tichý kartel rozdílných základních přesvědčení) zabývá různými verzemi vývoje politiky a společnosti nevázané hranicemi, odpovídajícími výzkumnými otázkami a výzkumnými programy, strategickými expanzemi národní a mezinárodní politické sféry i základními transformacemi v oblasti státu, politiky a společnosti.

Tato paradigmatická rekonstrukce sociální vědy směrem od národní perspektivy k perspektivě kosmopolitní může být chápána a vysvětlena jako „pozitivní posunutí problému“ (Imre Lakatos), to znamená jako rozšíření horizontu pro sociálněvědní výzkum. „Jestliže politika a společnost není vázána hranicemi, pak důsledkem je to, že etikety „národní“ a „mezinárodní“ už nemohou být oddělovány.“ Vezme-li se v úvahu fakt, že vládnutí se v rostoucí míře „uskutečňuje v prostorech zbavených hranic“, pak se onen čím dál problematičtější - pro danou oblast ale typický - rozdíl mezi „národní vládní politikou“ a „mezinárodními vztahy“ stává jednoznačně zastaralým. Nejde tedy jen o integrování národních explanačních faktorů do analýzy mezinárodních politických procesů nebo o přehodnocení mezinárodních determinant národních politických procesů, jak se o to v uplynulých letech usilovalo v rámci četných přístupů. Jde spíše o zpochyb-

není samého oddělování toho, co je „uvnitř“ a „vně“ (Grande/Risse, 2000). Souhrnně je možné říci, že tradiční conceptualizace vztahů a konstruování hranic mezi domácí a zahraniční politikou nebo mezi společnostmi a státem jsou čím dále méně vhodné pro vládnutí úkolů spojených se světovou rizikovou společností.

Tabulka 1: Změna paradigmatu od národní perspektivy směrem ke kosmopolitní sociální vědě

		Politické Jednání	
		Národní perspektiva	Kosmopolitní perspektiva
Politická věda	Metodologický nacionalismus	Chápání společnosti a politiky centrované v politické praxi i politické vědě na národní stát.	Nadnárodní životní styly; transmigrace; globální elity a experti; modely orientace a jednání zakotvené v nadnárodních organizacích.
	Metodologický kosmopolitismus	Otevření společnosti a politiky, sociologie a politické vědy centrované na národní stát: nová kritická teorie s kosmopolitním obsahem.	Kosmopolitní společnost a její nepřátelé: co znamená kosmopolitní společnost, stát a režim?

Proto se stává nutnou věcí systematicky vytyčit otázku změny paradigmatu, která je charakterizována opozicí metodologického nacionalismu a metodologického kosmopolitismu (Beck, 2002a, b). Horizont otevřený tímto rozdílem odhaluje novou konfiguraci světa. Dříve mohl být národní kosmos rozložen v jasný rozdíl mezi vnitřním a vnějším. Mezi obojím vládl národní stát a byl zajištěn řád. Ve vnitřním zkušenostním prostoru se o ústředních tématech práce, politiky, práva, sociální nerovnosti, spravedlnosti či kulturní identity jednalo na pozadí národa, který byl garantem kolektivní jednoty jednání. V mezinárodní oblasti, to znamená ve vnějším zkušenostním poli se vyvinul odpovídající pojem „mul-

tikulturalismu". Multikulturalismus vymezením vůči cizímu a jeho vyloučením odrážel a tříbil národní představu o sobě samém. Rozdíl mezi národním a mezinárodním tak vždy představoval něco víc než pouhý rozdíl; ve skutečnosti fungoval jako jakési permanentní sebestvrzující proctví.

Na pozadí kosmopolitní sociální vědy se náhle zřetelně ukazuje, že mezi národním a mezinárodním není možné jasně rozlišovat a že podobně proti sobě nelze přesvědčivě stavět homogenní jednotky. Národní prostory se denacionalizovaly, takže národní už není národním právě tak jako mezinárodní už není mezinárodním. To znamená, že mocenské opory národního státu se hrouť jak zevnitř, tak i zvnějšku, a že vznikají nové reality, nové mapování prostoru a času, nové koordináty sociálního a politického, které musí být teoreticky a empiricky prozkoumány a zpracovány.*

Paradigmatická opozice mezi (inter)nacionalismem a kosmopolitismem nicméně nezakládá logickou nebo časovou výlučnost, nýbrž ambivalentní přechodnou koexistenci, novou souběžnost nesouběžného.

Světová riziková společnost klade na sociální vědu velké požadavky. Sociální věda musí být znovu ustavena jako nadnárodní věda o realitě denacionalizace, transnacionalizace a "retnifikace" v globální epoše - a to jak na úrovni pojmů, teorií a metodologií, tak i organizačně. To s sebou nese, že musí být znovu přezkoumány základní pojmy „moderní společnosti“. *Domácnost, rodina, třída, sociální nerovnost, demokracie, moc, stát, obchod, veřejnost, pospolitost, spravedlnost, právo, historie, politika* musí být osvobozeny z pout metodologického nacionalismu, musí být rekonceptualizovány a empiricky založeny v rámci kosmopolitní sociální a politické vědy, kterou je třeba vypracovat. To je jen výčet neúplných požadavků. Musí být nicméně zpracován a zvládnut, nechtějí-li se sociální vědy stát muzeem zastaralých idejí.

* To je výzkumný program Výzkumného centra Mnichovské univerzity „Reflexive Modernization“; viz Beck, Bonss. Lau (2003) a následnou diskusi v časopisu *Theory, Culture & Society*.

Citovaná literatura

- Adam, B.: *Timescapes of Modernity*, London/New York, Routledge, 1998
- Adam, B.: Reflexive Modernization Temporized, in: *Theory, Culture & Society*, vol. 20, 2003, 2
- Albrow, M.: *The Global Age*, Cambridge, Polity Press, 1996
- Beck, U.: *Risk Society- Towards a New Modernity*, London, Sage, 1992 (německy 1986)
- Beck, U.: *World Risk Society*, Cambridge, Polity Press, 1999
- Beck, U.: The Cosmopolitan Society and Its Enemies, *Theory, Culture & Society*, vol. 19, 2002(a), 1-2
- Beck, U.: *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2002(b)
- Beck, U., Bonss, W., Lau, C: The Theory of Reflexive Modernization: Problematic, Hypotheses and Research Programme, in: *Theory, Culture & Society*, vol. 20, 2003, 2
- Giddens, A.: *Third way: renewal of social democracy*. Maiden (Mass.), Polity Press, 1999. (Česky *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*, Praha, Mladá fronta 2001.)
- Grand, E., Risse, T.: Bridging the Gap. Konzeptionelle Anforderungen an die politikwissenschaftliche Analyse, in: *Zeitschrift für Internationale Beziehung* 2, 2000, s. 235-267
- Held, D. et al.: *Global Transformations*, Cambridge, Polity Press, 1999
- Latour, B.: Is Remodernization Occuring - And if so, How to Prove it? A Commentary on Ulrich Beck, in: *Theory, Culture & Society*, vol. 20, 2003, 2
- Loon, J. van: Mediating Risks of Virtual Environment, in: Allan, S., Adam, B., Carter, C. (eds.), *Environmental Risks and the Media*, London, Routledge, 2000
- Robertson, R.: *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London, Sage, 1992

Beckova kritická teorie modernizace

„Riziková společnost“, „reflexivní modernita“, „vynucená individualizace“. Tyto tři koncepty se prosazují v sociologii od druhé poloviny osmdesátých let, přesněji od publikování knihy Ulricha Becka s názvem *Riziková společnost Na cestě k jiné moderně, jež vyšla poprvé v roce 1986.*

Nejen tyto tři nejznámější, ale i další Beckovy pojmy a kategorie z různých úhlů osvětlují a rozvíjejí ústřední myšlenku - lidská společnost dokáže svým vývojem ohrozit sebe samu. Tato myšlenka pochopitelně není zcela nová a v sociologické tradici má od počátku své pevné místo. Síla Beckovy pozice je v tom, že ji vyslovil ve správný čas a formuloval ji ve správné rovině. Přichází s ní v době, kdy moderní společnost dospěla do bodu velkého zlomu, jenž je právě tak historicky klíčový, jako byla kdysi doba jejího zrodu.

Když sociologie vznikala na přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní, ale i tehdy, kdy komentovala přechod od liberální společnosti devatenáctého století k organizované modernitě století dvacátého, vystačila s kategoriemi jednoduché modernity. Dnes se však nacházíme v bodu radikálního předělu, který je dán přechodem od organizované modernity ke společnosti sítí. Výrazem tohoto kritického období jsou kategorie druhé modernity a Ulrich Beck je nastiňuje nikoliv v rovině spekulací, nýbrž jako zcela konkrétní svědectví o proměnách rodinného života, o proměnách světa práce, jako svědectví o nejnovějších úspěších vědy a o nejnovějších neúspěších politiky.

Ambivalentnost vývoje moderní společnosti neunikla klasičtému sociologickému myšlení. Všichni popisují hlavní principy modernizace s vírou, že pomohou revitalizovat sociální řád.

Téměř všichni však v různé míře zároveň připouštějí, že každý ze slibných principů modernizace nese v sobě něco, co může společnost zároveň ohrožovat. Auguste Comte, který chtěl řád za-